

YENİ EKONOMİ'NİN TOPLUMSAL, EKONOMİK VE TEKNOLOJİK BOYUTLARI

H. Naci BAYRAÇ

*Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü, Eskişehir*

ÖZET

Son yıllarda dünya ekonomisinde, ekonomik, toplumsal ve teknoloji alanlarında yaşanan değişimler, yeni ekonomi kavramı ile açıklanmaktadır. Birbirleriyle yakından ilişkili karmaşık süreçlerden oluşan bu gelişmeler, toplumların artık dünya ölçeğinde düşünüp yaşaması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Yeni ekonomi, bir taraftan 90'lı yıllardaki ABD deneyimini ve bu deneyimin enformasyon ve iletişim teknolojileri ile bağlantısını kurarken, diğer taraftan, küresel rekabet ve hızlı teknolojik ilerlemelerle birlikte ekonomilerin kuralları ve kurumlarıyla yeni bir değişim sürecine girdiğini ifade etmektedir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler sonucu, ekonomide yaşanan belirgin ve kalıcı etkiler mikro ve makro düzeyde pek çok kavramın yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.

Bu çalışmada, yeni ekonomi olgusunun kavramsal çerçevesi, belirleyici özellikleri ile enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişimi daha sonra da, bu gelişmelerin toplumlar ve ekonomiler üzerinde yarattığı değişiklikler değerlendirilecektir.

ANAHTAR KELİMELELER

Yeni Ekonomi, Bilgi Toplumu, Küreselleşme, Enformasyon ve Bilgi Teknolojileri, İnternet.

SOCIAL, ECONOMIC AND TECHNOLOGICAL DIMENSIONS OF NEW ECONOMY

ABSTRACT

Economic, social and technological changes in recent years in world's economy has been explained by the new economic consumption. These improvements, consisting of complex and closely related processes have shown the necessity that societies should live on by thinking of global world.

While the new economic conception establishing the relation between the USA experience of 90's and information and communication technologies. It has also expressed that it entered a new changing process together with global competition and technological improvement with its economical rules and associations.

As a result of the changes in information and communication technologies the clear and constant effects experienced in economy made a lot of conceptions necessary to be redefined in micro and macro levels.

In this study, the conceptive frames of new economy, its distinctive specialities and the improvement of information and communication technologies firstly, later changes by these improvement in societies and in their economies will be assessed.

KEY WORDS

New Economy, Information Society, Globalization, Information and Communication Technologies, Internet.

1. GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde son yıllarda enformasyon ve iletişim teknolojisi sektörlerinde ortaya çıkan değişimler, ekonomik performans üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli etkiler yaratmaktadır. Buna bağlı olarak, ekonominin mikro ve makro düzeydeki pek çok kavramın giderek farklılaşması nedeniyle, eski anlamlarını yitirdiği gözlenmektedir. Bu olgu literatürde "yeni ekonomi (new economy)" kavramı ile ifade edilmektedir.

1980'li yılların sonundan itibaren dünyanın jeopolitik ve stratejik görünümü, hızlı bir biçimde değişikliklere sahne olmuş ve dünyada yeni bir yapılanma süreci ortaya çıkmıştır. Bir taraftan rekabet avantajı ve pazar genişliği açısından küreselleşme diğer taraftan da, ekonomik imkanların birleştirilerek tek bir ekonomik güç oluşturma açısından bölgeselleşme, günümüzde dünya ekonomisinin iki temel özelliği haline gelmiştir. Dolayısıyla serbest piyasa anlayışı çerçevesinde dış ticaret olgusu, ülke sınırlarını ve bloklaşmaları da aşarak evrensel bir yapıya dönüşmektedir.

Özellikle son on yılda, dünya ekonomisi ve ABD ekonomisinde yaşanan değişimlere bakıldığında yeni ekonominin; verimliliği, yeniden yapılanmaya

yönelik baskısı, küresel niteliği, ekonomilerde neden olduğu krizler ile birlikte, mevcut sistemi temelinden değiştirdiği görülmektedir.

Eski sektörler önemini, karlılığını, istihdam hacmini, üretim kapasitesini zaman içerisinde kaybederken, yeni sektörler çığ gibi büyüyerek ekonomik büyümenin lokomotifi konumuna gelmektedir. Teknolojik gelişmeyle ortaya çıkan büyük ölçüde dijitalleşmeye ve internete bağlı olan yeni ekonomi, eski ekonomide önemli değişimlere neden olmaktadır.

Yeni Ekonomi olarak adlandırılan bu değişim süreci; hızı kontrol edilebilen teknolojik değişim ile, iyi bir istikrar politikasının bileşimi olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni bilgiler, araştırma sonuçları ve yeni teknolojiler, zaman ve maliyetten tasarruf sağlarken, toplumların yaşam standartları da giderek yükselmektedir.

Elektronik iletişim teknolojisinin gelişimi sonucu; dünyanın büyük bir bölümünde ihtiyaç duyulan bilgiye çok kısa sürede ulaşılabilmesi, toplumların birbirleriyle rahat ve geniş çapta ilişki kurabilmeleri, ekonomik, sosyal, kültürel, ve politik alanlarda yeni işbirliği olanakları yaratmaktadır.

Bu çalışmada yeni ekonomi olgusunun kavramsal çerçevesi, belirleyici özellikleri ve enformasyon ve bilişim teknolojilerinin gelişimi daha sonra da, bu gelişmelerin toplumlar ve ekonomiler üzerinde yarattığı değişiklikler değerlendirilecektir.

2. YENİ EKONOMİ KAVRAMI

Yeni Ekonomi kavramı ile ilgili tartışmaların büyük bir bölümü, özellikle ABD'de 1990'lı yıllarda ortaya çıkan normalin üzerindeki iyi performanstan kaynaklanmaktadır. Mart 2000'de yapılan bir araştırmada, Amerika'da yaşayanların % 57'si, bu yeni çeşit ekonominin belirgin bir biçimde sanayi ekonomisinden (eski ekonomiden) farklı olduğunu belirttikleri, ifade edilmektedir (Pohjola, 2002, 134).

Özellikle 1996-2000 yılları arasında, düşük enflasyon ve tahminlerin üzerinde yakalanan büyüme oranları, bu gelişmede ABD'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerine yaptığı yatırımların etkisi olduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

Yeni ekonomi olarak adlandırılan ve uzun dönemde de sürmesi beklenen bu süreç, farklı kesimlerce değişik anlamlarda ele alınmaktadır. Bu tanımlamalar küresel rekabet çağında, klasik ekonomi kuramlarının geçersizliği ve hızlı teknolojik değişimi öne çıkaran çok geniş kapsamlardan, sadece üretim ve verimlilik artışında enformasyon ve iletişim teknolojilerinin etkisini içeren dar bir odağa kadar değişebilmektedir.

Bunun yanı sıra, bazı yazarlar kapsamın çok geniş olması ve isteyenin istediği anlamı yükleyebilme ihtimalinden dolayı, yeni ekonomi yerine tekonomi, e-ekonomi veya dijital ekonomi kavramlarının kullanılmasını önermektedirler (Tapscott, 1996, 43). Ancak, yeni ekonomi kavramı artık dünyanın genelinde yaygınlaşarak kabul edilmektedir.

Yeni ekonomi, bir taraftan 1990'lı yıllardaki ABD deneyimini ve bu deneyimin enformasyon ve iletişim teknolojileri ile bağlantısını kurarken, diğer taraftan küresel rekabet ve hızlı teknolojik ilerlemelerle birlikte, artık ekonomilerin kuralları ve kurumlarıyla bir değişim sürecine girdiğini ifade etmektedir (Söylemez, 2001, 13).

Batı dünyasında 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz, 1980'lerin başında neo-liberal iktisat politikalarının devreye girmesine neden olmuştur. Bu dönemde oluşan stagflasyon olgusuna çözüm arayışları içinde, yeni bir yatırım alanı olarak enformasyon teknolojisine dayalı sanayileşme politikaları üzerinde durulmuştur. Enformasyon yatırımlarının çoğaltan etkisinin istihdam ve büyüme üzerindeki etkilerinin olumlu olacağı beklentisi, birçok ülkede giderek yaygınlaşmaya başlamıştır.

Literatürde yeni ekonomi ile ilgili tanımlarda; bilgisayar ve bilgisayarlarla ilgili mal ve hizmetlerin üretimi ve ekonomik etkilerinin yanı sıra, enformasyon ve iletişim teknolojileri ile ilgili mal ve hizmetler de dikkate alınmaktadır. Enformasyon ve iletişim sektörlerinin kapsamını aşağıdaki biçimde belirlemek mümkündür (Dirk ve Frank, 2001, 5).

i. Başlıca Enformasyon ve Teknoloji Ürünleri

Firma ve bürolarda kullanılan bilgi işlem ve hesap makineleri, izole edilmiş metal ve kablo mamulleri, elektronik supap ve tüp mamuller ve diğer elektronik parçalar, telefon, televizyon ve radyo alıcı ve vericileri ile ilgili ürünler, ses ve video kayıt cihazları, fiber optik kablolar, mikro-chip gibi AR-GE yatırımı yüksek ürünler, endüstriyel süreç araçları dışında ölçme, kontrol, test, rota belirleme vb. amaçlarla kullanılan araç ve cihazlar, endüstriyel süreç kontrol araçları ile ilgili mamuller.

ii. Enformasyon ve Teknoloji ile İlgili Hizmetler

Makine ve ekipmanların toptan satışı ve tedariki, bilgisayar dahil iş makine ve bilgi işlem ekipmanlarının kiralanması, telekomünikasyon, bilgisayar ile ilgili hizmetler olarak belirlenmiştir.

Yeni ekonomi kapsamında yer alan ürün ve hizmetlerin en belirgin özelliği, bilginin temel üretim faktörü olarak ele alınmasıdır. Bu ürün ve hizmetleri hem üreten hem de girdi olarak kullanan sektörlerde, önemli ölçüde verimlilik artışı ortaya çıkmaktadır.

Yeni ekonomide sanayi işçilerinin yerini bilgi işçisi olarak ifade edilen nitelikli, bilişim teknolojisini kullanan işgücü almaktadır. Web tasarımcısı, CRM uzmanı, ERP uzmanı, network uzmanı, internet strateji uzmanı, veri tabanı uzmanı, medikal enformatik uzmanı, teknoloji hisseleri analisti, m-ticaret proje uzmanı, e-ticaret uzmanı, varlık yönetimi, teknoloji hisseleri analistliği, risk sermayesi uzmanlığı gibi bir çok yeni iş alanı ve iş tanımı ortaya çıkmıştır (<http://www.ntvmsnbs.com/news/38746.asp>, Erişim Tarihi: 23/10/2002).

3. YENİ EKONOMİ'NİN GELİŞİMİ

Yeni ekonominin oluşumunda önemli bir yere sahip olan temel faktörlerden başlıcalarını; toplumsal dönüşümler, küreselleşme ile enformasyon ve bilgi teknolojilerinde oluşan değişimler olarak ele almak mümkündür.

3.1. Toplumsal Değişimler

İnsan nesli varolduğundan beri, dünya sürekli toplumsal değişmelere sahne olmaktadır. Bu değişimleri ilkel, tarım, sanayi ve bilgi toplumları olarak dört grupta incelemek mümkündür.

İlkel toplum sürecinde, avcılık ve toplayıcılıkla beslenme ihtiyacını karşılayan insan toprağı işlemeyi öğrenip, yerleşik yaşama geçtiğinde “tarım toplumu” olma özelliğini kazanmıştır.

Tarım toplumunda iki üretim faktörü; toprak ve emek önem kazanırken, insan geleneksel tarım bilgisi ile topraktan elde ettiği üretimle yaşamını sürdürme sürecine girmiştir. Tarımda kullanılan tekniklerdeki gelişmeler, tarımsal verimliliği arttırmış ve daha az emek ile daha çok ürün elde edilmeye başlanmıştır. Bu durum da toplumsal ve ekonomik yaşantıda önemli değişimlere neden olmuştur.

Toplumsal gelişimin üçüncü aşamasını, “sanayi toplumu” teşkil etmektedir. Tarımdan sanayi toplumuna geçiş sürecini hazırlayan başlıca iki temel faktör vardır. Bunlardan birincisi, tarımda verim artışı ve bunun sonucu daha az insanın bu sektörde çalışma imkanının ortaya çıkması ikincisi ise, sanayi devrimidir.

Sanayi Devrimi, bir seri teknolojik yeniliğin üretimde kullanılmasının ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlara yansımaları kapsayan bir süreç olarak gerçekleşmiştir. James Watt'ın 1756'da buhar makinesini bulması ve bunun bir enerji kaynağı olarak kullanılması teknolojik açıdan, Adam Smith'in 1776'daki “Milletlerin Serveti” adlı eseri ekonomi bilimi açısından, 1789'daki Fransız Devrimi ise, politik gelişmeler açısından önemli dönüm noktaları olmuştur (Kutlu, 2000, 7).

Böylece sanayi devrimi, İngiltere'de başlayan teknolojik ekonomik devrimle, Fransa'da gerçekleştirilen politik devrimin ortak bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyimle sanayi devrimi, bir ayağı teknolojik-ekonomik temele, diğer ayağı politik-ideolojik temele dayalı çifte devrim sonucunda tüm ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyı sararak ve yeniden biçimlendirerek gerçekleşmiştir (Erkan, 1992, 3).

Sanayi toplumunda aile yapısı değişmiş, tarım toplumundaki geniş, geleneksel aile tipinden, ana-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipine doğru bir geçiş başlamıştır. Ailenin küçülmesiyle birlikte; aile bireylerinin birbirlerine olan sorumlulukları azalmış, ilişkiler gevşemiş, yardımlaşma azalmış, insan önce çevresi ve daha sonra kendisiyle yabancılaşan bir varlık haline gelmiştir.

Çağdaş sanayi toplumu teorisine göre, sanayi toplumu üretimin büyük fabrikalarda yapıldığı ve teşebbüsün aileden ayrıldığı bir toplum biçimi olarak

ele alınmaktadır. Bu dönemde işletmelerin temel amacı kar maksimizasyonu ve üretim sürekliliği olduğundan işçinin fabrikaya mümkün olduğu kadar bağlanması hedeflenmiştir. Sanayinin gerektirdiği bu disiplin, her şeyi zamanında ve üstlerin emirlerine uygun olarak yapma zorunluluğu, zihni çaba harcamadan kitle halinde üretim yapılması ve montaj düzenine göre aynı işi sürekli tekrarlama sanayi toplumunun tıkanıdığı nokta olmuştur.

Bilgi toplumunun oluşumunu sağlayan en önemli faktör olan bilginin, hızlı bir biçimde toplumdaki en küçük birime kadar ulaşabilmesi, sanayi toplumunun katı yapısının değişmesine neden olmuştur. Bilginin sosyal örgütlerden toplumun bireylerine doğru akmaya başlaması sonucu, toplumsal ve bireysel bilinçlenme ile birlikte, mal ve hizmet talepleri de değişime uğramıştır. Talebin değişimi sonucu, üretim çeşitlenmiş ve buna bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin türü de değişmeye başlamıştır.

Bu açıdan bilgi, daha önce benzeri görülmedik ölçüde teknik yenilenmeyi ve ekonomik büyümeyi sadece yönetmekle kalmamakta, kendisi de hızla ekonominin temel faaliyeti ve mesleki değişimin temel belirleyicisi haline gelmektedir (Kumar, 1999, 24).

Sanayi devrimi teknolojik gelişmelerle ilerleyen makineleşme üzerine kurulmuş ve ardından teknoloji, bilim ve iletişim sistemleri arasındaki döngüsel ilişki aracılığı ile bilginin dolaşım hızı artmış ve bilginin zaman kaybetmeden istenen yere ulaşabilmesi, bilgi toplumunun oluşumunu sağlamıştır.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, eskiden ürettiği çelik ve enerji miktarı ile ölçülürken günümüzde bu düzey, enformasyon teknolojilerini oluşturan mikroelektronik, telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin olanakları ile elde edilen, işlenen, iletilen ve saklanan bilgi miktarı ile ölçülmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde gelişmişlik kriterlerinde fiziki miktarlar yerine, daha farklı bilgilere dayalı miktarlar ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Sanayi toplumunun teknolojileri ile gerçekleştirilen maddi üretim yerine bilgi toplumunda, bilgisayarlarla ve bilişim teknolojilerine dayalı bir üretim tarzına geçilmektedir. Bilginin üretime aktarılmasıyla birlikte, insan gücü yerine çok amaçlı robotların kullanıldığı daha kaliteli, daha üretken ve sürekli yenilenmelere olanak tanıyan esnek üretim sistemi devreye girmektedir. Esnek üretim, üretici işletmeye piyasadaki koşullara kısa sürede uyum sağlama imkanı verirken, rakiplere de pazardaki tıkanmaları aşabilme olanağı tanımaktadır.

3.2. Küreselleşme

Küreselleşme; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak, dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir.

Küreselleşme aslında çok boyutlu bir gelişme olarak, toplumları derinden ve çok yönlü etkileyen bir süreçler topluluğu niteliğindedir. Ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal, teknolojik vb. alanlarda yaşanan değişim ve dönüşümler, küreselleşme süreçleri olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000, 1).

Ekonomik alanda hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde benimsenen ekonomik sistem ve buna bağlı olarak uygulanan ekonomi politikaları giderek birbirine yakınlaşmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte, dünyada liberal ekonomik düzen olarak ifade edilen, serbest piyasa ekonomisi uygulamalarının yaygınlaştığı gözlenmektedir.

Uluslararası ekonomik ilişkilerde, eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmektedir. Sadece dış ticaret alanında değil, finansal ve mali alanlarda da liberalleşme sürecinin geliştirilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Siyasi alanda ise, demokrasi küresel bir değer olarak daha çok ön plana çıkmaktadır. Ekonomik alanda liberal ekonomik düzen, siyasi alanda ise demokrasiye dayalı bir siyasal sistem bütün dünyada kabul görmektedir. Liberal Demokrasi adı verilen, yeni bir siyasi ve ekonomik düzen dünyada hızla yayılmaktadır.

Küreselleşmenin bilgisayarlaşma, minyatürleşme, dijitalleşme, uydu iletişimi, fiberoptik teknolojisi ve internet olarak belirlenen kendine özgü bazı tanımlayıcı teknolojileri de bulunmaktadır. Bunlar aracılığı ile, küreselleşmenin tanımlayıcı perspektifini bütünlük olarak ifade etmek mümkündür (Friedman, 2000, 31).

Bu süreçlerin tümü, küreselleşme kavramının toplumsal değişimi simgelediğini ve dünyanın, toplumun ve günlük yaşamın genişleyen, derinleşen ve hızlanan bir değişim sürecinde olduğunu göstermektedir. Ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda yaşanan küreselleşme süreçleri dünyayı hem genişletmekte, hem de küçültmektedir.

Dünya ticaretinde serbestleşme ve finansal piyasalardaki entegrasyon eğilimlerinde artış ile birlikte, teknolojinin ülkeler arasında akışkanlık kazanması, ulusal ekonomilerin üretim yapılarını, tüketim kalıplarını ve diğer ekonomilerle bağlantılarını önemli ölçüde etkilemekte ve dış koşullara duyarlılığını arttırmaktadır. Bu açıdan devletin ulusal üretimi merkezden yönlendirme kapasitesi azalırken, özel girişimlerin etkinlik alanı genişlemekte ve yerel üretici güçlerin önemi büyümektedir.

Küreselleşme ile ortaya çıkan köklü yapısal değişimde sanayi toplumu yerini giderek tamamen yapısal farklar gösteren bilgi toplumuna bırakmaktadır. Farklı paradigmalara dayanan bilgi toplumunda, fabrika ve maddi üretim toplumun temel özelliği olma niteliğini kaybetmekte, bunun yerine sembolik unsurların önem kazandığı bilgi üretimi önem kazanmaktadır. Benzer biçimde, sanayi toplumunda stratejik rol oynayan sermaye, yerini bilgiye bırakmakta ve üretim faktörleri arasında önemli yeri olan hammadde ve işgücü önemini giderek kaybetmektedir (ITO, 1997, 25).

Sonuç olarak küreselleşme, toplumsal ilişkilerin zamansal ve mekansal oluşumunda genişleme, derinleşme, küçülme ve hızlanma yaratmaktadır. Bu açıdan küreselleşme; değişimi, bu değişime karşı olumlu yada olumsuz tepkileri, dolayısıyla hem aktörler, hem kurumlar hem de zihniyet düzeylerinde yenilikleri gerekli kılmaktadır.

3.3. Enformasyon ve İletişim Teknolojileri

Bilim tarihi incelendiğinde, çağlar boyunca toplumların yenilik isteği ve farklı şeyler bulma arzuları sonucu, bilimsel çalışmalar ve ar-ge faaliyetlerine olan ihtiyacın sürekli arttığı görülmektedir. Bilimsel düşünceyi özümsemiş ve bunu bir yaşam tarzı olarak kabul etmiş olan toplumlar; üretimde, ticaretle, hizmetlerin kalitesinde ve kişilerin refah düzeylerinin yükseltilmesinde önemli ilerlemeler sağlamışlardır.

Bilimsel gelişme sürecinde her yeni bilgi, yeni bir bilginin üretilmesinde aracı olarak, bilgi üretim sürecinin hızla artmasına neden olmuştur (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek.html>, Erişim Tarihi: 15/05/2002).

Bilgi, bir şeyi yada bir kişiyi değiştiren enformasyon anlamına gelmektedir. Bunu ya eylem için etkili bir neden oluşturarak yada, bir kişiyi (veya kuruluşu) farklı veya daha etkili bir eylemi gerçekleştirebilecek bir konuma getirerek yapmaktadır (Drucker, 1992, 256).

Teknoloji kavramı genel olarak, bilginin ve bilgiye dayalı yöntemlerin herhangi bir işin yapılmasına uygulanması olarak tanımlanabilir. Bir işe uygulanan bilgi ve bilgiye dayalı yöntem o işin daha kısa sürede yapılmasına imkan tanıyorsa, bu durumda bir teknolojik gelişmeden söz etmek mümkündür.

Teknolojik gelişme çoğunlukla yeni makine tasarımları, yeni gereçlerin kullanılması, yeni işlem ve yöntemler ve yeni mal tasarımı yoluyla gerçekleşmektedir. Genel olarak üretim ya da yapılan işin kapasitesini artırmaya yönelik her yatırım, yeni teknoloji uygulaması anlamına gelmektedir (Şaylan, 1995, 98).

Bilgi ile teknoloji arasında, giderek artan bir hızla birbirlerini her seferinde bir üst düzeyde üreterek çoğaltan bir ilişki mevcuttur. Belli bir teknolojiyi edinmek, ilk aşamada bu teknolojiyi uygulayabilme becerisini gerektirir, ikinci aşamada belli bir alanda öğrenilen teknolojinin ilgili olduğu üretim alanlarına yayılımının sağlanması ve son aşamada ise, edinilen ve özümlenen teknolojinin bir üst düzeyde yeniden üretilmesi becerisinin kazanılması gerekmektedir. Bu da, bilgi ve bilim üretmekle gerçekleşmektedir. Sonuç olarak bilim üretebilmek için, mutlaka teknoloji üretmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bilim ve teknoloji politikaları, ülkelerin refah düzeyini doğrudan etkileyen sosyal ve politik gelişmelere yön veren, gelişim ve değişim şartlarını ortaya koyan politikalar olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin bu etkinliği nedeniyle bütün toplumlar, teknolojiyi üretmek, elde etmek, kullanmak ve yaymak için her türlü çabayı göstermektedirler.

Teknolojideki değişimin dinamik doğası, yenilik yapma süreci ve bu yeniliklerin uygulanmasında bulunmaktadır. Teknolojik yenilik, yeni bir teknoloji oluşturacak biçimde yeni ürünler, süreçler veya hizmetlerin bulunması, geliştirilmesi ve piyasaya çıkarılmasıdır. Teknolojik yeniliklerin en belirgin olarak ortaya çıktığı alanlar bilişim, iletişim ve ulaşım sektörleridir.

Elektronik alanındaki bilimsel buluşlar ve bunların hızla sanayiye uygulanması dünya ölçeğinde bir iletişim ve bilişim patlamasına yola açmıştır.

Artık dünyanın hiçbir yeri, başka bir yerine uzak ve yabancı değildir. Son derece gelişmiş ve önemli ölçekte merkezileşmiş iletişim araçlarının kullanımı sonucu, dünya giderek küresel bir köye dönüşmektedir.

Toplumların bilgiyi elde etme, bilgiye sahip olma ve kullanma düzeyi, uluslararası piyasa paylarının hangi düzeyde olduğunu ölçmede kullanılan bir kriter konumuna ulaşmıştır.

Günümüzün uluslararası rekabetinde, ucuz işçilik ve doğal kaynakların geleneksel yöntemlerle üretimine olan talep giderek azalırken, bunun yerine bilgiye dayalı yeni endüstriler ikame edilmektedir. Piyasalarda ucuz, kaliteli, standart ve pazar ihtiyaçlarına göre değişebilen esnek üretim, esnek otomasyon ve robot teknolojileri geleneksel üretimin yerini almaktadır.

Bilgi teknolojisinin üretim faaliyetlerinde kullanılmaya başlandığından günümüze kadar geçen sürede, ürünlerin ekonomik ömrü dolmadan teknolojik ömürleri dolmaya başlamıştır. Bu nedenle ar-ge, tasarım ve üretime hazırlama gibi üretim süreçlerinin çok hızlı bir biçimde tamamlanması gereği ortaya çıkmıştır.

İşletmelerin bu yarışa ayak uydurabilmeleri üretim sürecine yeni düşünce tarzı getiren, bilgisayar ortamında üretim, bilgisayar destekli mühendislik, tasarım, imalat gibi modern yöntemleri benimsemeleri ve uygulamalarını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, küçülen dünya ekonomisinde rekabet gücü, yeni teknolojiler üretmek ve bu teknolojileri hızla üretime dönüştürebilme yeteneğine dayanmaktadır.

Teknoloji yeteneğini, teknoloji transferi yaparak geliştirmek belli bir noktaya kadar mümkün olabilmektedir. Ancak, teknoloji açığını kapatma konusunda bütün diğer koşullar aynı olsa bile, teknoloji transferini yapanlar teknolojiyi üretenler karşısında daha baştan rekabet yarışını kaybetmektedirler. Böyle bir durumda; teknoloji üretip ihraç edenler açısından, dünya pazarlarında mutlak bir rekabet üstünlüğü elde edilmektedir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin en önemli etkisi, kendisini diğer teknolojilerden ayıran “doğuran” (generic) niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bundan önceki teknolojik gelişmeler sadece belli bir mamulün veya sektörün üretimini etkilerken, bu teknolojiler ekonomide oldukça geniş bir uygulama alanı bularak ekonomik etkinliği daha çok geniş bir alanda sağlamaktadır (Houghton ve Peter, 2000, 2).

Örneğin sanayide kullanılmaya başlanan robotlar ve çok etkin ve hızlı çalışan kontrol mekanizmalarının devreye girmesi sonucu üretimin giderek otomatikleşmesi, aynı zaman dilimi içerisindeki üretkenliğin eskiye oranla çok daha fazla artmasına yol açmıştır.

Tüketim toplumu kavramı ile açıklanan, insanların tüketim taleplerinin alabildiğince kamçıldığı ve en azından bunların bir bölümünün gerçekleştiği bu yeni toplumsal düzen, teknolojik devrimin önemli bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Halen yaşanmakta olan teknolojik devrimin insan ve toplum yaşamına getirdiği bir diğer boyutu da, akültürasyon sürecidir. Akültürasyon, kültürler

arası etkileşimin yoğunlaşması sonucu oluşan ortak alanın büyümesi biçiminde tanımlanmaktadır (Şaylan, 1995, 101). Etkin ve merkezileşmiş iletişim ağları ile evrensel bir kültür, en azından tüketim ve eğlence normları açısından ortaya çıkmıştır. Bunun tüm dünyayı ve toplumları kapsayan evrensel bir kültürel sentez değil, denetlenen bir akültürasyon süreci olduğu ifade edilmektedir.

Bu süreci tamamlayan bir diğer gelişme de, ulaşım alanındaki teknolojik sıçrama olmuştur. Böylece etkili akültürasyon sürecine ek olarak, toplumlar ve toplumsal aktiviteler arasındaki fiziksel uzaklık önemli ölçüde azalmıştır.

4. YENİ EKONOMİNİN ÖZELLİKLERİ

Yeni ekonomide sürekli değişen koşullara, uyum ve anında tepki göstermek önem taşımaktadır. Yeni ekonomide bilişim teknolojilerinin yaygınlaşmasında, dünya çapında büyük bir hızla yaygınlaşan internet ağının çok büyük rolü vardır. Yeni ekonominin genel özelliklerini aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür (Tapscott, 1996, 44).

• Bilgi

Yeni ekonomi, bir bilgi ekonomisidir. Bilgi ekonomisinde bilginin yaratılması hem bilgi işçilerine hem de, bilgi tüketicilerine yani insanlara aittir. Tüketici tercihleri ve bilginin üretime yansması sonucu, toplumun her kesiminde akıllı ürünlere olan talep giderek çoğalmaya başlamıştır.

Günümüz iş dünyasında kesin olan tek şey “hiçbir şeyin kesin olmadığıdır”. Belirsizliklerle dolu iş dünyasında, rekabet avantajı sağlamanın tek avantajı bilgidir.

• Dijitalleşme

Yeni ekonomi dijital bir ekonomidir. Dijitalleştirme tekniği; her türlü ses, yazı, belge, müzik, görüntü, hareketli obje, dijital kameralar aracılığı ile görüntülü konferans vb. her türdeki veriyi önce 0 ve 1’lerden oluşan bilgisayar bitlerine dönüştürmek ve daha sonra telekomünikasyon teknolojisi yardımıyla başka bir yere göndermek anlamına gelmektedir. Gönderildiği yerde bu kodlar, aslına çok yakın olarak tekrar çözülmekte ve alıcının kullanımına sunulmaktadır (Friedman, 2000, 74).

Günümüzde dijital formatta her türlü veri ile çalışabilen yeni araçlar sürekli olarak piyasaya çıkmaktadır. Web tarzı çalışma ve hatta web tarzı hayat gibi kavramlarla açıklanan bir yaklaşıma göre, yakın gelecekte taşınabilir dijital araçlar aracılığı ile iletişim, sınırsız ve kesintisiz bir yapıya kavuşacaktır.

• Sanallaşma

Bilginin niteliği analogdan dijitale doğru değişim gösterdikçe, fiziksel nesnelere sanal bir boyut kazanmaktadır. Bu da kurumsal yapılanmayı, ilişkileri ve ayrıca ekonomik faaliyetlerin yapısını etkilemektedir.

Sanal, İngilizce “virtual” kelimesinin karşılığı olarak, bir şeyin gerçeğe çok yaklaşması yada bir şeyin fiilen olması anlamını taşımaktadır (Akın, 2001, 36). Bir şeyin sanal olabilmesi için, başka bir şeyin gücünü ve yeteneğini içermesi gereklidir. Sanal terimine daha sonra, etkileşim ve adapte olma anlamları eklenmiştir.

Sanal Piyasa, internette insanların alışveriş yaptıkları her hangi bir yer anlamına gelmektedir. Günümüzde bir çok kurumun sanalı ortaya çıkmıştır. Ancak, sanallaşma konusunda çözüm gerektiren çeşitli sorunların da bulunduğu gözlenmektedir.

• **Molekülleşme**

Yeni ekonomi moleküler bir ekonomidir. Eski büyük şirket yapısının parçalanıp yerine, bireysel gruplar ile dinamik moleküllere ve dolayısıyla, ekonomik faaliyetin temelini oluşturan birimlere bırakmıştır. Kitlesele yaklaşımın yerine, ekonomik ve sosyal yaşamın her aşamasında moleküler bir yaklaşım hakim olmaya başlamaktadır. Buna bağlı olarak da, geleneksel organizasyon yapısının yeni yapıya uygun olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

Yeni ekonomide işletmelerde çalışan bilgi işçisi (molekül insan), kendi başına bir iş birimi olarak faaliyet göstermektedir. Motive olmuş, kendi kendine öğrenebilen bu girişimci çalışanlar, yeni araçlar aracılığı ile serbestçe değer yaratmak üzere, bilgi ve yaratıcılıklarını kullanabilecek biçimde yetkilendirilmişlerdir.

• **Entegrasyon- İnternet Aracılığı İle İletişim**

Yeni ekonomi bir iletişim ağı ekonomisidir. Analog hatlar yerine, dijital iletişim ağlarının kullanılması ve klasik ana bilgisayarlardan web tabanlı sisteme yöneliş, iş dünyasında önemli değişimlere neden olmuştur. İletişim ağlarının band genişliğinin artması veri, metin, ses, görüntü gibi çeşitli multimedya kaynaklarına ulaşımı kolaylaştırmakta ve birtakım yeni kurumsal yapıların oluşumuna yol açmaktadır.

Yeni teknoloji iletişim ağları, küçük ölçekli işletmelere büyük ölçekli işletmelerin sahip olduğu ölçek ekonomilerine ve temel kaynağa ulaşma gibi avantajlara sahip olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, büyük işletmeler de bölünüp daha etkin çalışarak molekül kümelerine dönüştükçe, esneklik, özerklik ve hızlı hareket etme yeteneği kazanmaktadır.

• **Aracısızlaştırma**

Yeni ekonomide üreticiler ve tüketiciler arasındaki aracı kuruluşlara dijital iletişim ağları sayesinde ihtiyaç kalmamaktadır. Özel ve kamu sektöründe birçok kurum, tüketicileriyle ağlar aracılığı ile doğrudan iletişim kurarak, aracıları büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadırlar.

• **Sektörel Değişim**

Sanayi ekonomisinde otomotiv sektörü anahtar sektör iken, yeni ekonomide hakim sektör, diğer tüm sektörlerin refah yaratmasına giden yolu oluşturan bilgisayar, iletişim ve eğlence sanayilerinin birleşmesiyle oluşan yeni medya sektörüdür.

Yeni medya sektörü insanların iş yapma, çalışma, eğlenme ve düşünme yöntemlerini, yaşam biçimlerini ve dolayısıyla arz-talep yapısını tamamen değiştirmektedir (Güvenir, 1999, 173).

• **İnovasyon (Yenilikçilik)**

Yeni ekonomi, inovasyon (yenilikçilik) temelinde biçimlenen bir ekonomidir. İnovasyon (Innovation) “yeni ve değişik bir şey yapmak”

anlamındaki Latince “innovare” kökünden türetilmiştir. İnovasyon, bilim ve teknolojinin ekonomik ve toplumsal fayda sağlayacak biçimde yenilenmesi anlamına gelmektedir.

İnovasyon bilim ve teknoloji etkinliğinin tüm süreçlerini kapsamaktadır. İnovasyondan beklenen, bilim ve teknoloji etkinliğinde bir fikrin kuram, eylem ve sonuç bakımından faydaya dönüşmesi ve belki de anlam bakımından çok önemli olmak üzere bu faydanın pazarlanabilir, somut bir çıktı ile birlikte olmasıdır.

Dolayısıyla inovasyon basit anlamı bir yenilenme değil, yenilenmenin kuramsal aşamasından başlayarak ürünü de içine alan ve yeni ürünün pazarlanabilir niteliğini kabul eden bir süreçtir (<http://www.universite-toplum.org/text.php?id=38>, Erişim Tarihi: 10/04/2002).

Yeni ekonominin temel ilkesi “kendi ürününün modasını kendin geçir” olarak ifade edilmektedir. Eğer yeni ve başarılı bir ürün geliştirilmiş ve piyasaya sürülmüş ise, hedef bu ürünün daha gelişmişinin ortaya çıkarılması ve böylece ilk ürünün modasının geçirilmesi gerekliliği olmaktadır. (Trapscott, 1996, 62). Eğer ürününüzü kendiniz eskitmezseniz bunu mutlaka bir başkası yapacaktır (Güvenir, 1999, 172).

• Üretici ve Tüketici Bütünleşmesi

Yeni ekonomide üreticiler ile tüketiciler arasındaki uzaklık giderek bulanıklaşmaktadır: Kitle üretiminin yerini büyük miktarlarda müşteri isteklerine göre üretimin almasıyla birlikte üreticiler, bireysel tüketicilerin zevk ve tercihlerine göre özel mal ve hizmetler üretmek zorunda kalmışlardır.

Yeni ekonomide enformasyon ve bilgi bazlı ürün ve hizmetlerdeki artış nedeniyle tüketiciler, sadece bilgi ve teknoloji kullanmakla kalmayıp fiilen bilgi ve teknoloji üreticisi konumuna gelmektedirler (Akın, 2001, 42).

• Hız (İvedilik)

Dijital bir ekonomide bilginin ivedi, acil bir ihtiyaç durumuna gelmesi, ekonomik faaliyet ya da işletme başarısında onun temel bir faktör haline geldiğini göstermektedir. Günümüzde müşterilerin talepleri elektronik yoldan alınmakta, eş zamanlı olarak değerlendirilerek karşılanmakta, ilgili belgeler yine elektronik ortam aracılığı ile geri yollanmakta ve veri tabanları sürekli güncellenmektedir.

• Küreselleşme,

Yeni ekonomi, küresel bir ekonomidir. Küreselleşme sonucu uluslararasıdaki iletişimin artması, değişen iktisadi sistem ve politikalar, Avrupa, Asya ve Amerika’da oluşan ekonomik birleşmeler vb. ortaya çıkan değişimler, toplumları giderek birbirine yaklaştırmaktadır. Tüm bu gelişmeler dünyanın tek bir bütün olduğu bilincinin giderek yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

• Çatışma

Yeni ekonomiye geçme aşamasında bulunduğumuz şu günlerde güç, özerklik, bilgiye erişim, sermaye, iş hayatının kalitesi, ve demokratik sürecin

geleceği gibi bir takım sorunları beraberinde getiren, yeni bir ekonomi politiğın ortaya çıktığı görülmektedir.

İnsanın varoluşunun pek çok evresinde büyük değişimler, eski kültürle çatışma içinde olmuştur. Dolayısıyla bugün de yapıların, kurum ve kuruluşların arasında ciddi çatışmaların bulunması kaçınılmazdır. Yeni ekonomi, çatışan güçler kavramının yeniden tartışılması gerektiğini gündeme getirmektedir.

5. İNTERNET EKONOMİSİ

1990'lı yıllardan itibaren bilişim teknolojilerinin, internet temelli teknolojilerle bütünleşmesi sonucu oluşan yeni piyasalar, ticari anlamda yenilikçi ve yaratıcı düşünme gücüne sahip olan girişimcilere önemli fırsatlar yaratmaktadır.

İnternet, bağlantısız paket anahtarlama teknolojisi üzerine kurulmuş, TCP/IP protokolünü tanıyan ağlardan oluşan büyük bir ağ olarak tanımlanmaktadır (Akın, 2001, 48). İnternetin eskiden beri yaygın olarak kullanılan elektronik posta, dosya transferi (FTP), telnet gibi uygulamaları artık, daha kolay bir şekilde web üzerinden yapılabilmektedir. Bu özellik, interneti tüm diğer bilişim teknolojisi araçlarından ayırmaktadır.

İnternetin son yıllarda çok hızlı bir biçimde yayılmasının nedeni WWW (World Wide Web)'nin ortaya çıkmasıdır. Daha önceleri genellikle akademik ve askeri amaçlarla kullanılan internet, web'in ortaya çıkmasıyla geniş kitlelere yayılma olanağı bulmuştur.

WWW teknolojisi metin, resim, ses ve hareketli animasyonları içeren çoklu ortam dokümanları arasında dolaşmayı sağlayacak bir yapı içermektedir. Web üzerinden gerçek zamanlı etkileşim özelliği internette ticaret yapmanın temel ilkesini oluşturmaktadır.

Bilgisayarların iletişim teknolojisi yardımıyla birbirine bağlanmasıyla başlayan yeni ekonomi aşamasında, 1990'ların ortasında geliştirilen web teknolojisi tüm eski anlayışları değiştirecek güçte bir yeniliğe olanak tanımıştır. Özellikle girişimci bireyler elektronik piyasada kendilerine yeni fırsatlar yaratarak, çok uluslu dev şirketlerin arasında hayatlarını sürdürme ve sürekli büyüme imkanını yakalamışlardır.

İnternetin ticari yaşama elektronik ticaret (e-ticaret) biçiminde yansıyan bu yaygınlaşması, her işletmeye farklı yönlerden çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle sektörlerdeki yan sanayi ilişkilerinde köklü değişimler görülmüş, tüketicilerin üretim süreçlerine katılmaları mümkün hale gelmiş, ucuz ve etkin bir reklam aracı olarak kullanılan internet artık belli sektörlerde ticari faaliyetlerin merkezi konumuna gelmiştir.

Bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojileri ile özel olarak veri tabanı yönetim sistemleri e-ticaretin temelini oluşturmaktadır. Bu teknolojiler internet ortamına taşınmak suretiyle, küresel anlamda e-ticaret gerçekleştirilmektedir.

E-ticaret, telekomünikasyon ağları aracılığı ile ticari bilgilerin paylaşılması, işletmeler arası ve işletme içi ilişkilerin sürdürülmesi ve ticari

işlemlerin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır

(<http://stratejiyonetim.com/eticaretvekobiler.htm>, Erişim Tarihi: 18. 10. 2002).

Elektronik ortamda gerçekleştirilen ticari faaliyet alanları; İşten İşe (Business to Business; B2B), İşten Tüketicieye (Business to Consumer; B2C), Tüketiciden Tüketicieye (Consumer to Consumer; C2C) ve Tüketiciden İşe (Consumer to Business; C2B) biçiminde sınıflandırılmaktadır.

Günümüzde önemi gittikçe artan ve yaygın olarak kullanılan internet, uluslararası ticarete karşılaşılan bir çok engeli ortadan kaldırarak, şirketlere sınırsız bir dünya sunmaktadır. İnternet teknolojisine erişiminin ucuz ve kolay ulaşılabilir olması işletmelere uluslararası piyasalara açılmada çeşitli avantajlar sağlamaktadır.

İnternet temelli elektronik piyasalarda ise, piyasaların gerçekleştirdiği fonksiyonlar ağırlıklı olarak bilişim teknolojileri tarafından yerine getirilmektedir. Bilişim teknolojileri bu fonksiyonların daha etkin bir biçimde ve düşük maliyetle gerçekleşmesine yol açarak, elektronik piyasaların daha etkin hale gelmesini sağlamaktadır (Akın, 2001, 64).

İnternet, tüketicilerin ürünler hakkında kolaylıkla detaylı bilgilere ulaşmasına olanak tanıyarak, düşük maliyetlerle araştırma yapmalarına imkan vermektedir. Tüketicilerin araştırma maliyetlerinin azaltılması, elektronik piyasaların iktisadi verimliliğinin artmasına yol açmaktadır.

İnternet çeşitli müzayede siteleri aracılığı ile ürünlerin en uygun fiyattan alıcı bulmasını sağlamaktadır. Ayrıca, geleneksel dağıtım kanallarının yerine doğrudan satış yapılması, taşıma ve reklam maliyetlerinde sağlanan avantajlar nedeniyle önemli ölçüde ölçek ekonomileri ortaya çıkmakta ve dolayısıyla maliyetler düşmektedir.

Bu açıdan internet ile girişimci ruhun kombinasyonu olan yeni ekonominin, işletmeler ve tüketicilerin hep birlikte kazanabileceği bir sistem oluşturma gücüne sahip olduğu görülmektedir.

5. YENİ EKONOMİ – ESKİ EKONOMİ KARŞILAŞTIRMASI

Yeni ekonomiye ait mal ve hizmetler, enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar, enformasyonun bilgi haline geldiği, bilginin yönetimi, işlenmesi ve dağıtımı ile ilgili endüstrilerdir.

Bilgisayar yazılımları, telekomünikasyon, yarı iletkenler, internet gibi ileri teknoloji endüstrileri ve bunların ürün ve hizmetlerinin yanı sıra, sibernetik, robotik, biyoteknoloji ve genetik gibi endüstriler yeni ekonomi ile birlikte ortaya çıkmışlardır.

Eski ekonominin Newton'cu bir çizgiden başladığı düşünülürse, statik denge ve tam bilgi gibi varsayımlar ekonomiyi rekabet ortamının gerçekçiliğinden giderek uzaklaştırmaktadır.

(<http://www.liberal-dt.org.tr/güncel/fo1.html>, Erişim Tarihi: 13/03/2002). Bilgi temelli yeni ekonomi anlayışı ise, eski ekonomiyi temel alan teorilerin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Yeni ekonominin temelinde, bilgi teknolojilerindeki radikal değişimler sonucu öğrenme süreçlerinin, daha farklı alan ve boyutlara taşınması yer almaktadır. Yeni ekonominin altyapısının elle tutulabilir ve gözle görülebilir fiziki mallardan çok, bilgi temelli ve daha fazla hizmete benzeyen mallar doğru kayması söz konusudur. Bunun doğal sonucu ise, bilginin uygulama alanının sürekli olarak gelişmesidir. Bilginin üretim süreçlerindeki yerinin gittikçe artması sonucu, sanayi mallarının göreceli olarak değer kaybına uğradıkları görülmektedir.

Ekonomik değer, malların fiziki yapılarından değil, insanların o mallara verdiği değerlerden kaynaklanmaktadır. Bilginin aldığı ve alabileceği şekiller düşünüldüğünde, fiziki özelliklerin ötesinde bireylerin bu mallara ve hizmetlere ilişkin bilgileri veya onlardan yararlanabilme biçimleri, ekonomik değeri daha ağırlıklı olarak şekillendirmektedir.

Ekonomik faaliyetlerde malın fiyatı talep tarafından belirlenmektedir. Talep ise, bireylerin o mal yada hizmet hakkında sahip oldukları bilginin bir fonksiyonudur. Bilgi üzerine kurulu yeni ekonomide, talebi etkilemenin bir yolu da bilgiyi değiştirmekten geçmektedir. Bu nedenle, bilgiyi daha etkin kullanmaya yönelik faaliyetler yeni ekonominin cazip alanlarının başında gelmektedir.

Yeni ekonomi insana yapılan yatırımın getirisinin, fiziki sermaye yatırımlarından daha yüksek olduğu bir döneme girildiğini göstermektedir (Pohjola, 2002, 143). Bireylerin piyasada sahip oldukları bilginin değerinin önemi giderek artmaktadır. Girişimcilik artık firma kurup üretim yapmak yerine, göreceli olarak sahip olunan pratik ve lokal bilginin etkin bir biçimde nasıl kullanılacağı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böyle bir ortamda ekonomik yaşamı biçimlendiren kurallar ve kurumlar, bilgiye dayanan girişimciliği destekleyecek yönde değişime uğramaktadır.

Kas gücü yerine beyin gücüne dayalı bir ekonomide, bilgi işlerine doğru bir geçiş söz konusudur. Yeni ekonomide bir organizasyonun temel özellikleri, organizasyonun entelektüel birikimi ve bilgi işçisine verdiği önem ile ölçülmektedir. Bu nedenle işletmeler entelektüel kapasitelerini ölçmek için yeni yöntemler geliştirmektedir.

Yeni ekonominin bu yöndeki en büyük katkısı, piyasanın küresel bir dünya içerisinde gittikçe daha geniş alanları kapsar hale gelmesidir. Zaman ve mekanın bilgi piyasalarını mal piyasaları kadar kısıtlayamayacağından, network bağlantıları sonucunda yapılacak yüksek sabit maliyetli bilgi yatırımları çok daha düşük maliyetlerle piyasaya sunulabilecektir. Bunun doğal bir sonucu olarak, bilgiye yapılan yatırımın sürekliliğini kendiliğinden sağlamaya yönelik bir yapının oluşturulması gerekmektedir.

Bilgi üzerine kurulu yeni ekonomide, bilginin farklılığı rekabet açısından da daha önemli hale gelmektedir. Rekabeti artık neo-klasik çerçevedeki anlamı ile anlamamız mümkün değildir. Bireylerin bilgilerinin farklılığı düşüncesinden hareketle, rekabetin de ürün farklılaştırması temelinde anlaşılması gerekecektir.

Yeni ekonomide belli bir mekana yerleşik olmadan, ticarethaneler, mağazalar, büyük işyerleri açmaksızın sadece internet üzerinden mal ve hizmet pazarlayan ticaret ve hizmet şirketlerinin ve bunlardan yaralanacak büyük bir talep kitlesini bulunması, dijitalleşmenin önemini vurgulamaktadır.

İnternetin üretici açısından en önemli avantajı, ürünlerin piyasa sınırı olmaksızın dünya çapında sunulabilmesi ve maliyeti minimuma indirmesine olanak tanınmasıdır. Tüketicilere sağladığı en önemli avantaj ise, aradığı ürünü kendi istediği zamanda, pek çok alternatifi birlikte görerek, kısa sürede başka bir aracıya gerek kalmadan bulma ve satın alabilmesidir. Böylece sanal piyasa olarak da adlandırılan internet, üretici ve tüketici açısından zaman ve maliyet tasarrufu sağlamaktadır.

Sanayi Devriminden bugüne kadar geçen sürede, teknolojiye önderlik rolü ve piyasadaki pazarlık gücü üretici işletmelere bağlı iken, yeni ekonomide piyasadaki güç dengesi, tüketici lehine hizmet veren işletme ve dağıtıcılara doğru kaymıştır. Müşteriyi tanımak ve elde tutmak, yeni ekonomi için başarının anahtarı olarak kabul edilmektedir.

İktisatçıların günümüze kadar biçimlendirdikleri ve yorumladıkları eski ekonominin temeli; ekonomik büyüme-istihdam-ücretin gelişimi ve bunlar arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu ilişki ekonomi geliştikçe ve işsizlik doğal oranın altına düştükçe ücretlerin artmaya başlaması ve bu sürecinde yüksek enflasyonla sonuçlanması biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Yeni ekonomide bu ilişki daha farklıdır. Eski ekonominin temel üretim faktörleri olan emek ve sermayenin yerine, yeni ekonomide bilgi ve yaratıcılık ikame edilmektedir. Yeni ekonomide yalnız bilgisi ve yaratıcı gücü olan bireyler, iş sahibi olarak daha fazla ücret elde edecek ve buna bağlı olarak doğal işsizlik oranı yüksek olacaktır.

Yeni ekonomide enflasyon, ücret-istihdam ilişkisi yerine toplam talep artışının, mal üretim artışından daha fazla olması ile oluşacak fiyat artışları biçiminde gerçekleşecektir.

Yeni ekonomide emek yoğun teknoloji ile gerçekleştirilen üretimin giderek gelişmekte olan ülkelere kaydırılması sonucu, gelişmiş ülkelerde know-how ve yaratıcılık temeline dayalı üretimi içeren bilgi yoğun faaliyetlere doğru bir yönelme söz konusudur.

Eski ekonominin azalan verim ile çalışan ölçek ekonomisi, yeni ekonomide sürekli artma eğilimindedir. Buna göre, küresel piyasa ortamında işletme sayısı çoğaldıkça yeni ve ucuz teknoloji piyasaya girmeyi kolaylaştırmakta, bu şekilde gelişen piyasada ise, rekabet artmaktadır. Bunun sonucu girişimci piyasada kalabilmek için, verimliliğini sürekli arttırmak ve maliyetlerini düşürmek zorunda kalmaktadır.

Eski ekonomi olarak adlandırılan sanayi ekonomisinde geçerli olan “üretim arttıkça birim başına maliyet düşer” düşüncesi ile çok sayıda firma ve tam rekabet ortamı, yeni ekonomide yerini “inovasyon (yaratıcılık) ve yeni teknolojiler ile maliyetlerin düşürülmesine” ve geçici monopoller ile oligopollelere bırakmaktadır.

Yeni ekonomide merger, joint venture, acquisition (birleşme, ortak girişim ve devralma) gibi yöntemlerle işletmeler birleşmekte ve bundan kazandıkları sinerji ile, diğer işletmelerle ortaklaşa rekabete girişmektedirler.

Eski ekonomide ülkeler sanayileşmiş, sanayileşmekte olan ve tarım ülkeleri olarak üç grupta ele alınırken yeni ekonomide, ülke ekonomilerinin yerini kent ve bölge ekonomileri almaktadır.

Şehirler kendi aralarında kurdukları network ağlarıyla, buldukları ülkelerden çok iletişim içinde buldukları diğer kentlerin piyasaları ile ilişkili hale gelmiştir. Endüstriyel ekonomide ülkelerin gelişmek zenginleşmek için yaptığı sanayileşme yarışı, yerini kentlerin ekonomik gelişme için kendilerine küresel ağlarda bir yer bulma mücadelesine bırakmıştır (Andersen, 2001, 18).

New York, Londra ve Tokyo gibi kentler yeni ekonominin yapı yaşları olan finans, reklamcılık, uluslararası hukuk, teknolojik gelişme ve danışmalık gibi çoğunlukla sanal ortamlarda gerçekleştirilen sektörlerde, tartışmasız bir hakimiyet sergilemeye başlamışlardır. Gelişmekte olan diğer kentler de, merkezini bu kentlerin oluşturduğu ağla aralarındaki mesafeyi azaltmaya çalışmaktadırlar.

7. YENİ EKONOMİNİN GETİRİLERİ VE SORUNLARI

Dünya ekonomisinde 1990'lı yılların ortalarından itibaren oluşan yeni koşullar (küreselleşme, uluslararası rekabet ve yeni yönetim uygulamaları), teknolojik atılımla birlikte verimlilikte artış ve maliyetlerde düşmeye neden olmuştur. Özellikle teknolojik değişim ve buluşlarla tanımlanan yeni ekonominin getirileri, bu dönemden sonra görülmeye başlamıştır.

Yeni ekonominin ekonomi üzerindeki etkilerini mikro ve makro boyutta ele almak mümkündür.

Yeni ekonomi mikro açıdan daha önce belirtildiği gibi genel olarak, işletmeler ve iş yapma biçimleri üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. İletişimin yoğunlaşması ve iş süreçlerinin hızlanması, geleneksel ekonomilerde de varolan yeni piyasa arayışlarını, iş geliştirmelerini, stratejik anlaşmaları, ortaklıkları, pazarlama kanallarını, evlilikleri ve satın almaları çok daha sık ve etkili hale getirmiştir.

İnternet aracılığı ile yapılan e-ticaret sonucu, ticaretin boyutu değişmiştir. E-ticaret aracılığı ile üretici ve tüketiciler global düzeyde karşılaşmakta ve piyasalar genişleyerek uluslararası boyuta ulaşmaktadır. Ancak e-ticaret konusunda alt yapı, güvenlik, vergileme gibi çözüm bekleyen çeşitli sorunlar mevcuttur.

Yeni ekonomi makro açıdan; iktisadi büyüme, verimlilik ve küresel bağlantılardaki artış olmak üzere başlıca üç önemli etki yaratmaktadır.

Neo-Klasik modelde özellikle sermaye birikimi, ekonomik büyümenin temel kaynağı olarak görülmektedir. Ancak; ekonomide sermaye yatırımları arttıkça, azalan verimler kanununun geçerli olması nedeniyle, uzun dönemde istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanamayacağı ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, sermaye kullanımının artışı sonucu, sermaye ile diğer üretim

faktörleri arasındaki optimum bileşim oranı bir noktadan sonra bozularak, marjinal verimliliği düşmektedir. Böylece uzun dönemde sermayeyi arttırarak, sürekli büyümeyi gerçekleştirmek mümkün olamamaktadır.

Sürekli büyüme ancak teknolojik ilerlemeler sonucu, yeni bir üretim sürecine geçilince sağlanabilmektedir. Buna ek olarak, modelde teknolojiye ilişkin tanımlama ve açıklamaların yapılmayıp, bu faktörün dışsal bir değişken olarak ele alınması teoriyi oldukça yetersiz hale getirmektedir.

Neo-Klasik modelin bir başka öngörüsü de “Yakınsama (Covergence)” Hipotezi sonucu, uzun dönemde ülkelerin kişi başına düşen milli gelir düzeylerinin birbirine yaklaşacağı ve dolayısıyla, ülkeler arasında mevcut refah düzeyi farklarının kendiliğinde kalkacağı konusundaki kabuldür (Yülek, 1997, 90).

Neo-Klasik Modelde, sermaye temel üretim faktörü olarak kabul edildiğinden, ekonomik büyüme için sermaye birikimi önemli olmaktadır. Böylece gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark, sermaye birikimindeki eksikliklerden kaynaklanmaktaydı. Buna göre, gelişmekte olan ülkeler sermaye stoku açığını kapattıkları oranda etkin büyümeyi gerçekleştirebileceklerdi.

Yeni büyüme teorileriyle birlikte, bilgi bir üretim faktörü olarak modele katılmıştır. Böylece, klasik anlayıştaki eksiklikleri tamamlayan ve günümüz bilgi ekonomilerindeki gelişmeleri daha iyi açıklayan modellere ulaşılmıştır. Yeni büyüme modellerine göre, bilgiye yapılan yatırımlar ile gelişen bilgi stoku sonucu bir yandan üretim faktörlerinin verimlilikleri artarken diğer taraftan, bilginin kendisi üretimde etkinliği sağlayan önemli bir faktör olmaktadır.

Üretimde kullanılan diğer üretim faktörlerinin tersine; bilginin artan oranda kullanımını, onun marjinal verimliliğini arttırmaktadır. Bilgi diğer üretim faktörlerinden farklı olarak, paylaşıldıkça artmaktadır. Diğer bir ifade ile, bilginin üretim sürecinde kullanılmasında, uzun dönemde azalan verimler yerine artan verimler söz konusu olmaktadır.

Böylece, eğitim ve emek gücünün yetiştirilmesi, araştırma ve geliştirme, yeni yönetim ve iş organizasyonlarının yaratılması için yapılan yatırımlar ve nihayet network ekonomisi sinerjisinin sağladığı bilgi artışı ve bunların artan oranda üretimde kullanılması ile ekonomilerin sürekli büyümeleri mümkün olmaktadır (OECD, 1996, 11).

Yeni ekonominin makro ekonomik anlamda oluşturduğu diğer bir etki, ekonominin verimlilik büyüme trendinde gözlenen yükselmedir (Söylemez, 2001, 35). Verimlilik artışı, emek verimliliğindeki artışın yanı sıra, maliyet tasarrufları aracılığı ile de sağlanmakta ve böylece ekonomideki kıt kaynakların daha rasyonel kullanılmasına olanak vermektedir.

Bilgisayarların gün geçtikçe artan işlem güçleri ve hızlarına karşın fiyatlarının giderek düşmesi yeni ekonomi literatüründe Moore Yasası olarak adlandırılmaktadır. Bilgisayar teknolojisindeki sürekli gelişmeler nedeniyle bilgisayarın üretimdeki kullanımının artmasının yanı sıra, yeni ürün ve hizmet olanakları yaratan internet kullanımının yaygınlaşması, finansman

piyasalarındaki yeniliklere bağlı olarak maliyetleri düşüren ve hizmet kalitesini arttıran yeni yöntemlerin bulunması, yeni ekonominin verimlilik konusundaki getirileri arasında yer almaktadır.

Sanal ortamda ticaret, sermaye piyasaları üzerinde denetimin azalması ve sınırlar ötesi sermaye hareketlerinin artması, ülke ekonomilerinin birbirlerine bağımlı duruma gelmesi ve web dünyasının oluşması diğer önemli gelişmelerdir.

Yeni ekonominin etkilerinin en fazla görüldüğü alanlardan birisi de finans piyasalarıdır. Bir çok banka ve aracı kurumlar teknolojik gelişmeleri sistemlerine uygulayarak, hizmetlerini on-line olarak vermeye başlamışlardır. Bilginin hızla taşınabilmesi ve paylaşılabilir olması, finans piyasalarına küresel bir boyut kazandırmış ve şubesiz bankacılık faaliyetleri dünyanın her yerinde, günün 24 saati yapılabilme niteliğine kavuşmuştur.

Yeni ekonominin yukarıdaki olumlu taraflarına karşılık, sürdürülebilir gelişme açısından bazı olumsuzlukları da vardır.

Yeni ekonominin oluşum ve gelişimine yol açan özellikleri aynı zamanda, ekonomik açıdan belirsizlik ve geleceği tahmin etmede zorluklara neden olmaktadır. Ekonomilerin giderek küresel dalgalanmalara açık hale gelmesi, artan rekabet ortamı ve güvence eksikliği yeni ekonomi konusunda karamsar görüşlere neden olmaktadır.

Küreselleşme sonucu dünyanın karşılıklı olarak bağımlılığı ve bu olgunun giderek artması, ekonomileri finansal krizlerle karşı karşıya bırakmaktadır (Mandel, 1998, 42). Yeni ekonominin rekabetçi üstünlüğü ekonomik gelişmenin kilit unsuru olarak kabul etmesi, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir dezavantaj niteliğindedir.

Günümüz için yeni ekonominin sosyal etkileri henüz tam olarak ölçülememektedir. Özellikle zaman ve özel yaşamda yeni teknolojilerin yarattığı katkılara yönelik bilginin bulunamaması, değişimin boyutları konusunda çok fazla değerlendirme yapmaya olanak vermemektedir. Ancak üzerinde uzlaşılan görüş, yeni ekonominin bir taraftan gelir düzeyi ve servetin artmasına yol açarak toplumsal refahı yükseltirken, diğer taraftan çeşitli sosyal sorunlar da yol açtığıdır.

Yeni ekonominin ekonomik ve sosyo-kültürel yaşama çok önemli katkıları bulunmaktadır. Amerika'da yapılan çalışmalarda, kişilerin eskiye oranla daha fazla çalıştığı ve çalışkanlık, öz disiplin gibi değerlerin yükseldiği, girişimciliğin arttığı ve kişilerin yeni kariyerleri için teknolojik donanımlarını arttırdıkları gözlenmektedir (Eraydın, 2001, 67).

Ancak bu olumlu yönlere karşılık, yeni ekonomi ortamındaki dalgalanmalar ve işletmelerin kar ve performanslarındaki belirsizlik nedeni ile, çalışanların gelecek yıldaki konumlarının ne olacağı hakkında tam bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir.

Yeni işler ve bunlar için farklı yetenek gereksinimi, sosyal sınıflar arasındaki bölünmüşlüğü arttırmaktadır. Yeni ekonomi bir taraftan yeni iş olanakları ortaya çıkarken, diğer taraftan yeni çalışma standartlarına uygun bilgi, yetenek ve motivasyona sahip olmayan kişilerin işsiz kalmalarına neden

olmaktadır. Bu nedenle gelecekte sektörlerin pek çoğunda, ciddi boyutlarda sorunların çıkması mümkün gözükmemektedir.

Yeni ekonomide çalışanlar, reel ekonomi ile uğraşan ve üretim yapanlardan çok daha fazlasını geleneksel anlamda mal üretmeden, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak veya geliştirerek elde etmektedirler. Bu durum reel ekonomide çalışanların aleyhine, dengenin değişmesine neden olmaktadır.

GATT-Uruguay görüşmeleri sonucu Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması çerçevesinde, entelektüel hakların korunmaya alınması AB, ABD ve Japonya gibi merkez ülkeler için bir kazanç, gelişmekte olan çevre ülkeler için ise, bir kayıp olarak görülmektedir. Bu durum, teknoloji üretmekte zorlanan gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Buna bağlı olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknolojik fark gelecekte daha da artacaktır.

Teknolojik değişim, bilişim ve küresel ağlar mekandaki öncelikleri de değiştirmektedir. Eskinin geleneksel sanayi merkezleri rekabet güçlerini korumakta zorlanırken, yeni ekonomide küresel kentler yeni denetim merkezleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kentler girişimci yapıları ve çekici projeleri ile büyük ölçekli sermayeyi kendilerine çekmeye ve küreselleşen dünyada kendi gelecekleri kurmaya çalışmaktadırlar.

Merkezi yönetimin eski baskıcı ortamından kurtulan yerel yönetimler artık, kendi politika ve gelişme stratejilerini bağımsız olarak uygulamaya başlamışlardır. Yönetimden yönetişime, temsili demokrasiden ortak karar süreçlerine ve kamusal mekanın yeniden tanımı ve sivil toplumun yeniden örgütlenmesine yönelik dönüşüm çabaları, günümüzde en sık tartışılan konular arasında yer almaktadır (Eraydın, 2001, 69).

SONUÇ

Dünya geçmişten günümüze kadar geçen sürede, bilim ve teknolojiye bağlı gelişmelere bağlı olarak pek çok toplumsal aşamadan geçmiştir. Her toplumsal aşamanın kendine özgü çeşitli kuralları mevcuttur ve yeni gelen bir aşama, eskisini geçersiz kılmaktadır.

Günümüz dünya ekonomisi yeni bir aşamanın içerisinde ve bu aşamada yeni ekonomi olarak adlandırılan ekonomik faaliyetler itici rol oynamaktadır. Yeni ekonominin yapısal özelliklerini; üretimde esneklik, risk, belirsizlik, değişim, ileri teknoloji, ar-ge, network ve yaşam boyu eğitim olarak belirlemek mümkündür. Yeni ekonomiye ait olan ürün ve hizmetler ise, enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı ürün ve hizmetlerdir.

Yeni ekonomi sınırsız ve çok sayıda seçeneği olan dinamik bir yapıya sahiptir. Yeni ekonomide bilgi otoyolları geliştikçe, bu yollarda yer almak isteyenlerin sayısı artmakta, bu sayı arttıkça da bilgi ağları gelişmektedir. İnternet temelli bu yeni ekonomi olgusu toplumsal yaşamdan, iş yapma biçimlerine kadar pek çok yapıda köklü değişimler yaratmaktadır.

Yeni ekonominin olumlu taraflarına karşılık, sürdürülebilir kalkınma açısından bazı olumsuz yönleri de mevcuttur. Özellikle yeni ekonominin ortaya

çıkışında ve gelişimde olumlu katkılar sağlayan özellikleri aynı zamanda, ekonomik açıdan belirsizlik ve geleceği tahmin etmede çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye'de de yeni ekonomi kapsamında kabul edilen mal ve hizmetlerin GSMH içerisindeki payı düşük düzeylerdedir. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik gelişme düzeylerini arttırmaya çaba gösterirlerken enformasyon ve iletişim sektörlerinin boyutlarını geliştirmek durumundadırlar. Bu nedenle, beşeri sermaye, ar-ge ve teknolojik gelişmelere ayrılan kaynakların GSMH içerisindeki payın artırılması gerekmektedir. Ayrıca, yeni ekonomi için gereken her türlü yasal ve kurumsal alt yapı hizmetleri de bir an önce tesis edilmelidir.

Yeni ekonomik düzende kartopu etkisiyle, güçlü daha güçlü, zayıf ise, daha zayıf olacaktır. Büyük balığın küçük balığı yuttuğu bir dünyadan, hızlı balığın yavaş balığı yuttuğu bir dünyaya geçmiş bulunuyoruz. Bu nedenle Türkiye'nin, 21.yüzyıldaki bu değişimi çok iyi kavrayıp, yeni ekonomi olgusunun beraberinde getirdiği fırsat ve risklere uygun politikaları geliştirmek durumundadır.

KAYNAKLAR

Akın H. Bahadır (2001), Yeni Ekonomi, Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi, Çizgi Kitapevi Ya. No: 39, Çizgi Ekonomi: 9, Konya.

Akın H. Bahadır "Girişimcilik ve Küçük İşletmeler Açısından Elektronik Ticaret Kavramlar, Örnekler, Öneriler", <http://stratejiyonetim.com/eticaretvekobiler.htm>, (Erişim Tarihi: 18. 10. 2002).

Andersen (2001), Değişim . tr, (Editör: Açıl Sezen), Türkiye İş Bankası Kültür Ya., Genel Ya. No: 565, Ekonomi Dizisi no: 30, İstanbul.

Dirk Pilat and Frank C. Lee (2001), Productivity Growth in ICT-Producing and ICT Using Industries: A Source Growth Differentials in the OECD, OECD STI Working Paper 2001/4.

DPT (2000), VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Drucker Peter F. (1992), Yeni Gerçekler, Türkiye İş Bankası Ya., Ankara.

Eraydın Ayda (2001), "Yeni Ekonomi'nin Getirdiği Fırsat ve Riskler, Toplumsal ve Mekansal Açından", Yeni Ekonomi El Kitabı, T.C. Merkez Bankası Ya., Ankara.

Erkan H. Hüsnü (1992), Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Ya., Ankara.

Friedman Thomas L. (2000), Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği (Çeviren: Özsayar Elif), Boyner Holding Ya., İstanbul.

Güvenir A. (1999), “Yeni Ekonomi Maddeyi Tahtından İndirdi”, Türk Henkel Dergisi, Sayı: 173, İstanbul.

Houghton John, Peter Sheehon (2000), “A Primer on the Knowledge Economy”, Centre For Strategic Economic Studies, Victoria University, Melbourne City MC.

İnfomag Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi Eki (2001), “Yeni Ekonomi Kavramlar ve Uygulamalar”, Sayı No: 6, İstanbul.

Kumar Krishan (1999), Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Dost Kitabevi Ya., Ankara.

Kutlu Erol (2000), Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri, Anadolu Üniversitesi Ya. No: 1209, İ.İ.B.F. Ya. No: 167, Eskişehir.

Küresel Eğitim Çağında Eğitim-Verimlilik ve İstihdam (1997), ITO Ya., İstanbul.

Mandel Michael J. (1998), “The New Economy: For Berter Or Worse”, Business Week, 19 Ekim 1999, Issue 3600.

OECD (1996), “The Knowledge-Based Economy”, General Distribution, OECD/GD(96) 102.

Pohjola Matti (2002), “The New Economy: Facts, Impacts and Policies”, Information Economics and Policy, No: 14, Elseiver Science B.V., JEL Classification: 011; 030; 040; 047., s. 137-144.

Şaylan Gencay (1995), Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi Ya. No: 109, Ankara.

Söylemez S. Alev (2001), Yeni Ekonomi, Boyut Kitapları Ya., İstanbul.

Tapscott Don (1996), The Digital Economy, Promise And Peril In The Age Of Networked Intelligence, McGraw-Hill, New York.

“Yeni Ekonomi 25 Yeni İş Alanı Yarattı”,
<http://www.ntvmsnbs.com/news/38746.asp>, Erişim Tarihi: 23/10/2002.

Yülek A. Murat (1997), “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, Hazine Dergisi, Sayı: 6, Ankara.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek.html>, Erişim Tarihi: 15/05/2002.

<http://www.liberal-dt.org.tr/güncel/fo1.html>, Erişim Tarihi: 13/03/2002.

<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=38>, Erişim Tarihi: 10/04/2002.